



SILVAN OMERZU

Z lutkami je lahko Pohujšanje res farsa

Z lutkovnim umetnikom, režiserjem, slikarjem pred premiero njegovega avtorskega projekta za odrasle Cankar. V **Lutkovnem gledališču Maribor** bo premiera 26. marca, v Cankarjevem domu pa že v četrtek, 19. marca Petra Vidali

Videli smo vašo predstavo Hiša Marije Pomočnice (2008) in razstavo-inštalacijo ob stoti obletnici Cankarjeve smrti v Cankarjevem domu (2018). Tokratna predstava se imenuje kar - Cankar. Kaj vse Cankarjevega bo prinesla?

"Cankarja se mi je kar nabralo, ja. K temu, kar ste omenili, je treba dodati še razstavo v Galeriji Božidar Jakac v Kostanjevici na Krki, kjer je bila posebna Cankarjeva soba, pa tudi na Grafičnem bienalu sem se predstavil s Cankarjem. Vsekakor mi Cankarja v osnovni šoli niso 'zasrali'. V Brestanici nismo imeli tako intenzivne slovenščine, niso izrazito pritiskali na nas. Spomnim se, da so mi bile črtice in pripovedi iz otroštva simpatične, pa da me je kasneje v mladih letih navdušila Bela krizantema. Cankarja slavimo 'po pravici': njegove ideje, pisava, ritem so brez dvoma unikatni. Poleg tega je bil prvi, ki se je s pisateljskim delom preživljal. Njegov opus je ogromen, sploh glede na to, da žal ni živel dolgo. In v tem opusu lahko najdem marsikaj zase – stvari, ki sem jih sam podobno doživljal, – in tudi za lutke: se pravi stvari, ki jih je mogoče izvesti v lutkovnem gledališču. Marsikaj ti je lahko ljubo, se te dotakne, a veš, da se tega z lutkami ne bo dalo izvesti.

Odločil sem se, da bom naredil Cankarja kot Cankarja, izbral sem iz različnih delov opusa, iz črtic, romana, iz dramskega besedila, in naredil lok. Pisma sem vzel kot kronološki šiv skozi življenje – pismo materi, ljubezensko pismo, literarno pismo, politično pismo in pismo o smislu življenja. Pri slednjem sem izhajal iz pisma bratu, v katerem ga je prosil za pomoč ob vpoklicu v prvo svetovno vojno."

Lepo, da vam Cankarja niso priskutili. Saj se večkrat sprašujem, ali gre

res za posebno averzijo do Cankarja ali pa je to postal priročen kliše. Seveda Cankar govori o težkih rečeh, tudi težkih rečeh iz otroštva, ampak saj jih doživljajo tudi sodobni otroci, ne? Otrokom stiske niso tuje. Se mi pa zdi, da se prav ta teža, to nelagodje dobro ujemata z drugimi avtorji oziroma deli, ki ste jih izbrali za svoje predstave za odrasle, Heinrich von Kleist, E. T. A. Hoffmann ...

"Res je linija kar izrazita, ampak Cankar ima na srečo še nekaj drugega, kar ga od predstav, ki jih omenjate, ločuje: napisal je Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Označeno je kot farsa, a kar sem gledal uprizoritev v dramskem teatru, je bila to bolj satirična komedija. Z lutkami pa se je dalo narediti farso, 'žmoht' pohujšanja je prišel bolj do izraza. Vzel sem samo srednje, drugo dejanje, prvo in tretje je kot pripoved, dva igralca pripovedujeta, drugo dejanje pa se v celoti odigra z lutkami javajkami. (lutke z gibljivimi rokami in glavo, ki odpira usta). Ravno pri Cankarju sem se odločil, da bom vse svoje dozdašnje likovnosti in tehnologije uporabil v eni predstavi. Mislim, da se med sabo ne bodo izključevale, temveč se bodo dopolnjevale. Estetika Pohujšanja tako izhaja iz mojega dela v 90. letih, ko smo delali Don Juana na primer (Don Juan ali kaznovani razbrzdaneč, 1996). In res so lutke izpadle super, z njimi se je dalo narediti pravo farso, pravo seksualno nabitost, res pohujšanje torej."

Povejte še kaj o lutkovni postavitvi drugih del: katere vidike Cankarjevega dela ste z lutkami še lahko poudarili?

"Tudi pisanje pisem sem že uprizarjal, v predstavi Kleist (2006), ko si je Henrich dopisoval z Wihelmino, pa že v Hoffmannovem Peskarju (2002)

je bilo dopisovanje, z lutko majhnega pisarčka. In ti mali pisarčki so mi postali ljubi, zato sem to izkoristil tudi pri Cankarju. Ob robu velike scene sedi mali pisarček, mali Cankar, ki piše pisma, pisemca. V predstavi sem uporabil tudi maske, in sicer v prizoru z mrtvo materjo, ki sinu očita, češ da se je do nje grdo obnašal, zdaj pa misli nanjo in obžaluje. Predstavljajte si, ob krsti so objokovalke, potem pa se mrtva mati dvigne in sinu pove svoje.

Drug prizor: škofa Bonaventuro Jegliča pripeljejo na vozičku in bere iz priročnikov, ki jih je pisal, daje nasvete mladoporočencem na primer. Potem pa mu prinesejo Cankarjevo Erotiko ... No, saj veste, kako je končala po tem, ko je pokupil vse izvode. Na koncu sledi še nekaj naukov o bogaboječnosti seveda.

Velik kos uprizoritve pa je iz Podob iz sanj. Že zdavnaj so se me dotaknile. Morda predvsem zaradi pripovedi mojega očeta o svojem bratu. Oče me je imel pri petdesetih, bil je letnik 1905, tako da je doživel prvo svetovno vojno. Njegov brat je bil ob vpoklicu v vojsko, na Soško fronto, star 14 let, še otrok. Oče mi je pravil, da je njegova mati včasih zvečer, ko je bilo mirno in je veter zapihal z one strani, da so se slišali topovi s fronte, šla skrivaj jokati za hišo. To se me je dotaknilo.

Tudi Podobe iz sanj so nastale pod vtisom prve svetovne vojne. V predstavi je prizor, ko se trije pogovarjajo za mizo. Sliši se petje in vriskanje fantov, ki gredo veseli na vojno, ti moški pa govorijo o tem, da nimajo pravice sedeti za mizo, ker je eden grbav, drugi šepav, tretji pa behav. In potem pripovedujejo o tem, kaj se jim je zgodilo oziroma zakaj. Fantek je postal behav od strahu, stric Šimen ga je prišel prestrašiti z bučo na glavi in belo rjuho in se mu ni razkril. Malemu se je od groze omračil um.

Tudi prizor iz Gospoda stotnika je v predstavi, prizor, kako mladi fantje korakajo v smrt. Na portalu so bobnarji-avtomati, konj, gospod stotnik in dve

smrti, ki šklepetata z zobmi. Z vsake strani korakajo vojaki, stotnik pa pripelje avtomat-mitraljez in kosi vojake. Mlada trupla se grmadijo, pripelje se Smrt in govori: Človek, povej, kako si živel, kje si bil takrat, ko sem žela druge in se nisi kaj dosti sekiral zanje, ampak si mislil samo nase ... Prav lep song poje Smrt (smeh). Ko se Smrt odpelje, ostane samo osvetljen kup trupel.

Uprizorjena je še zgodba Sova, iz serije Cankarjevih zgodb o živalih. Tudi te zgodbe močno čutim, saj sem rasel v časih, ko je znala mularija še zelo gnjaviti živali. Mežnar prinese sovo iz zvonika, dajo jo v kletko, ponoči se iz zvonika zaslišijo kriki malega sovirja, sova pa buta in se zaletava v kletko. Zjutraj je v kletki mrtva. To sem pa naredil kot senčno pripoved. Uporabil sem torej avtomate, sence, javajke, male, namizne, take in drugačne lutke, res veliko vsega.

Uradna klasifikacija je 15+, se pravi, da je to predstava za bolj ali manj odrasle, ne?

"Prvo predstavo, ki sem jo delal za odrasle (Napravite mi zanj krsto, 1993), so enkrat čisto po nesreči gledali najstniki. Če bi prišli prej vzgojitelji in videli, kakšna je, niti slučajno ne bi dovolili, da jo vidijo učenci. Ampak mularija je blazno uživala, smejali so se tako, da so padali s stola. Tudi tokrat učitelji verjetno ne bodo spustili zraven mlajših, četudi bi jim predstava prišla prav. Pa tudi zabavna bo na nekaj mestih. Cankar je zase pravil, da je optimističen človek. No, je kar dobro skrival ta optimizem."

Z velike razstave ob stoti obletnici Cankarjeve smrti v Cankarjevem domu smo si brez dvoma zapomnili skulpturo Cankarjeve glave, ki nam kaže jezik. Vaša ideja, ne?

"Tako se mi je zdelo, da nam lahko Cankar vsem kaže jezik. Zraven sem naredil pa še manjšo Cankarjevo glavo, ki je migala z ušesi. V Cankarjevi zapuščini ni ostalo nobenih materialnih virov. Mislim, da obstaja pipa, pa še za to niso povsem prepričani, da je njegova. Torej je bilo treba nekaj narediti,

da ne bi dobili še ene dolgočasne razstave z izvodi knjig in citati ... Naslonil sem se na karikature Hinka Smrekarja, ki Cankarju ni prizanašal, upodobil ga je s kahlo na glavi na primer ali pa z besedami: 'Na kolena, svet, jaz sem Ivan Cankar!' Jaz sem se torej poigral z ušesi, šele pozneje pa sem prebral, da je Cankar rad delal grimase in tudi z ušesi da je migal."

Pri vas je to stalna praksa, nasploh pa je zelo redko, da bi bil avtor tako kompleksnih postavitev en sam: ste avtor idejne zasnove, izbora besedil, dramatizacije, likovne podobe, tehnologij, režije ...

"Če je kaj narobe, sem za vse sam kriv. Do tega je prišlo postopoma. Najprej sem delal z režiserjem, a se mi je zdelo, da idejo lažje uresničim, če prevzamem tudi režijo. Ker sem likovnik, sem že prej izdeloval lutke, in obvladam tehnologijo, sedaj pa mi pri izdelavi pomaga Žiga Lebar. Sem tip likovnika, ki jih je v gledališču precej, recimo Robert Wilson, Jan Fabre, Romeo Castellucci ... Najbolj všeč so mi predstave, ki so izrazito likovne. Zato mi je grozno žal, da so iz slovenskega teatra izrinili scenografijo. Z njo so pač stroški seveda. Veliko stane pa še na gostovanju je težje iti. A je res škoda, da se je to zgodilo. Kot otroka me je gledališče začaralo zaradi scene. V Brestanici smo imeli amatersko gledališče: rdeča zavesa, in ko se je odprla, je bil tam gozd! Potem se je zavesa zaprla in sem komaj čakal na tri udarce na gong, ki so napovedali novo dejanje. Zavesa se je spet odprla – in tam je bila gostilna! Kulise je slikal amaterski slikar, sicer frizer, ampak je res perfektno slikal. Še zdaj živo vidim te podobe. Žal mi je, da danes gledamo igralce v praznih škatlah."

Vse torej naredim sam. Rad bi našel nekoga, da bi poiskal zgodovinske reference, ki bi bile blizu temu, kar počnem. Če uprizarjam farso, bi me recimo zanimalo več o srednjeveški farsu. Vendar takšne vrste sodelovanja niso v navadi, tako da material, kolikor pač lahko, nabiram sam. Da sem sam

pri likovnem delu, od lutk do plakata, pa je normalno. Čeprav so žal tudi gledališki plakati skoraj izginili, sploh v predvolilnem času seveda. Če pa so že, niso likovni.

In čisto vsega vendarle ne počnem sam. Glasbe ne naredim jaz, v zadnjem času mi jo dela Vasko Atanasovski. Čeprav so vedno mislili, da sem najbolj talentiran za glasbo. Res, že od malega. Pel sem na radiu, nastopil sem recimo na koncertu za žrtve potresa v Skopju. A se je pokazalo, da sem prelen, da bi se učil instrumenta. Za to je potreben 'zicleder'."

Ampak saj zicleder potrebujete tudi pri izdelavi lutk, ne?

"Potrpežljivost že, ni pa ponavljanja, ki ga zahteva učenje glasbe. Sploh v tistem času, ko je vse še temeljilo na drilu, kot da bodo vsi virtuoz. Ko se je sin učil igrati kitaro, je bilo tudi tako, kot da bo šel na akademijo, tako da smo ga izpisali."

Redno ustvarjate lutkovne predstave za otroke. Kako je ob tem z vašimi drugimi mediji?

"Zmeraj je dvotirnost: razstave-predstave. Zame je oboje enako pomembno. Poleg tega pa rišem ilustracije za otroško periodiko že 35 let, vsak mesec. Zdaj sem v dogovoru s Čehi, videli so katalog moje razstave v Kostanjevici na Krki in me povabili, da pripravim razstavo za najimnitnejšo češko galerijo v Kutni Gori. Galerija je bila prej na Hradčanih, a je postal prostor premajhen in so jo preselili v poslopje nekdanjega ogromnega samostana. Kot tretjega bi me uvrstili v programski sklop, v katerem sta bili razstavi del Jiříja Trnke in Jana Švankmajerja, dveh res eminentnih čeških lutkarjev, filmskih režiserjev, animatorjev in ilustratorjev. No, to bi bilo super. V zadnjem času sem precej delal v Srbiji in v Bosni in Hercegovini, zdaj me spet vabijo v Beograd. Veste, kaj je 'na jugu' fino? To, da predstave res igrajo. Leta in leta. V Sloveniji pa so gledališča prenapolnjena s premierami, zato ne ohranjajo starih predstav."

"Grozno mi je žal, da so iz slovenskega teatra izrinili scenografijo"

"Ravno pri Cankarju sem se odločil, da bom vse svoje dozdašnje likovnosti in tehnologije uporabil v eni predstavi"

Osebna izkaznica

Silvan Omerzu (1955, Brestanica) je po študiju na Pedagoški akademiji v Ljubljani začel delati v Lutkovnem gledališču Ljubljana. V Pragi je opravil specializacijo iz lutkovne scenografije in oblikovanja lutk.

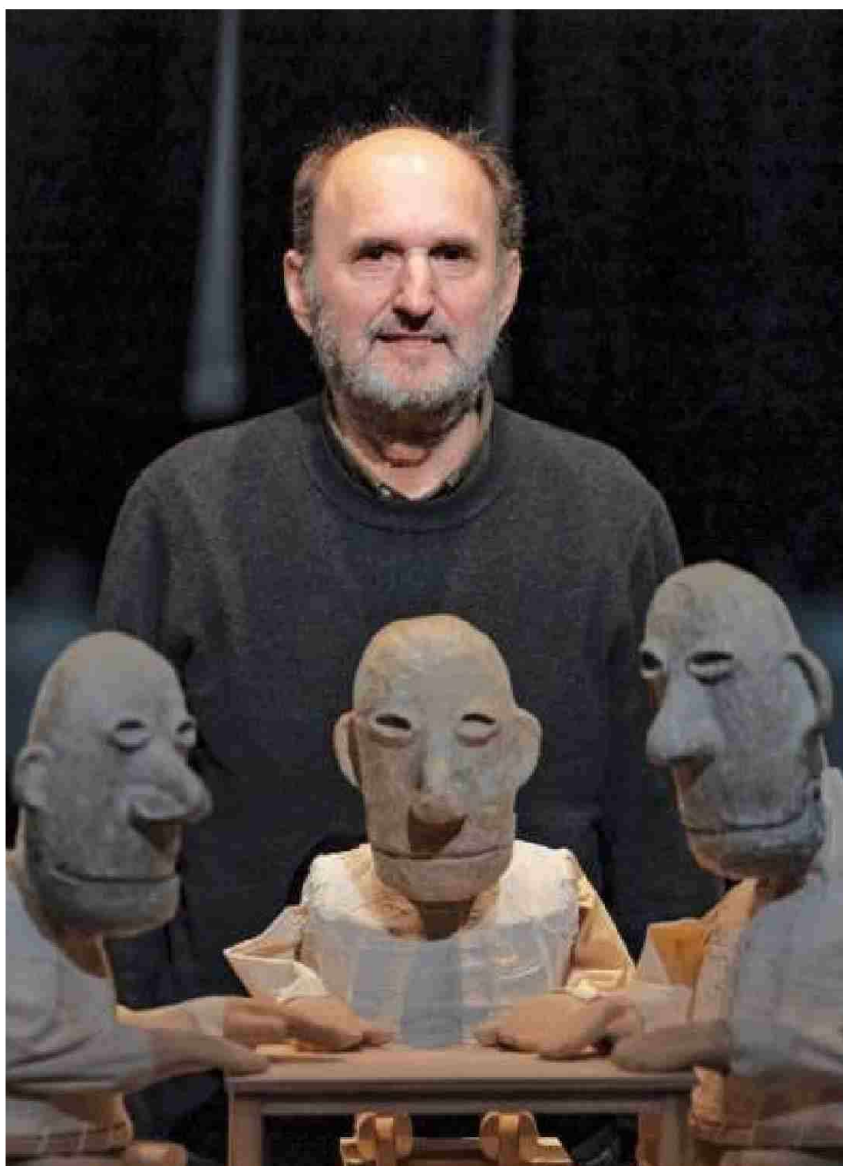
Svojo avtorsko poetiko je najizraziteje uresničil v gledališču Konj, že s prvo prestavo, *Napravite mi zanj krsto*, leta 1993, je osupnilo slovensko gledališče. "Prve predstave so bile dionizično razvratne, kopale so se v črnem, obešenjaškem in obscenem humorju in so v imenu razvpi-tih brezsrčnežev Don Juana, Kralja Ubuja in Don Cristobala lascivnost združevale s plemenitostjo, pogrošnost z estetskim, tradicijo s sodobnostjo." Po letu 2000 so se Omerzujeve groteskne lutke prelevile v prefinjene asketske figure, "ki se nič več ne rogajo svetu in samim sebi, temveč vtkane v mrežo usode premišljajo o smislu življenja ter magiji smrti, čisti umetnosti in božanski popolnosti, o skrivnosti stvarjenja."

Silvan Omerzu je sodeloval tudi z osrednjim lutkovnim gledališčem Minor v Pragi. Poučeval je na Gledališki in lutkovni šoli v Ljubljani in likovno urejal revijo *Lutka*. Prejel je več mednarodnih in slovenskih nagrad, med njimi nagrado Prešernovega sklada (2006).

(Povzeto po geslu na Wikipediji)



Silvan Omerzu: "Cankarja slavimo 'po pravici': njegove ideje, pisava, ritem so brez dvoma unikatni. Poleg tega je bil prvi, ki se je s pisateljskim delom preživljal. Njegov opus je ogromen, sploh glede na to, da žal ni živel dolgo." Foto: Boštjan Lah



Silvan Omerzu: "V predstavi je prizor, ko se trije pogovarjajo za mizo. Sliši se petje in vriskanje fantov, ki gredo veseli na vojno, ti moški pa govorijo o tem, da nimajo pravice sedeti za mizo, ker je eden grbav, drugi šepav, tretji pa bejav." Foto: Boštjan Lah